

(۲)
جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت دادگاه انبوی

دبیرخانه شورای راهبردی تدوین راهنمای سلامت

شناسمه و استاندارد خدمت توانبخشی در

احلال طیف اتیسم

زمستان ۱۳۹۹

تدوین و تنظیم:

کارگروه تخصصی توانبخشی اختلال طیف اتیسم
گروه درمان بیماری های غیرواگیر و گروه درمان بیماری های خاص و صعب العلاج، مرکز مدیریت پیوند و درمان
بیماری ها، معاونت درمان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

تهیه کنندگان (به ترتیب حروف الفبا) :

دکتر ناریا ابوالقاسمی، دکتر نسرین بیات، صدیقه خادم، دکتر هوشنگ دادگر، دکتر کتابیون رازجویان، دکتر مهدی
علی زاده زارعی، دکتر محمد عقیقی، دکتر سمانه کرملی اسماعیلی، دکتر هوشنگ میرزاپی، دکتر سپیده نفیسی،
دکتر شهرام نوروزی، اتابک وثوقی

با همکاری:

دکتر محمد تقی جفتایی مشاور وزیر در امور توانبخشی
دکتر احمد حاجبی مدیرکل سلامت روان
دکتر مریم خیری

زیر نظر:

دفتر ارزیابی فن آوری، تدوین استاندارد و تعریفه سلامت

مرکز مدیریت پیوند و درمان بیماری ها

اختلالات طیف اتیسم یکی از شایع ترین اختلالات در حال افزایش است. این اختلال در همه گروههای نژادی، قومی، اجتماعی و اقتصادی رخ می دهد تعداد موارد تشخیص داده شده طیف اتیسم و اختلالات مرتبط به طور چشمگیری در طول دهه گذشته افزایش یافته است. مطالعات اخیر مراکز کنترل و پیشگیری از بیماری های امریکای شمالی^۱ (CDC, 2014) گزارش کردند که اتیسم در حدود یک در هر ۶۸ تولد رخ می دهد، که البته جدیدترین آمار به ازای هر ۵۹ تولد یک کودک می باشد. همچنین آمار این مراکز نشان می دهد که تعداد افراد دارای اتیسم دو برابر پنج سال گذشته شده است. مطالعات در آسیا، اروپا و شمال امریکا نشان می دهند شیوع افراد دارای اتیسم به طور متوسط بین ۱ تا ۲ درصد می باشد. اما شایان توجه است که مطالعات میزان موارد شناخته شده اتیسم را ۱ در هر ۲۵۰ کودک گزارش کرده اند. از نظر تفاوت شیوع در دو جنس، عمدۀ مطالعات نشان داده اند که شیوع اتیسم در پسران ۴،۵ برابر بیشتر از دختران است.

با توجه به افزایش نرخ رشد اختلالات طیف اتیسم، با هر اتبولوژی ممکن، نگرانی جوامع مختلف علمی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی را به دنبال داشته است و بنابراین با توجه به این آمار نیاز فوری به برنامه ریزی هماهنگ در پرداختن به اختلالات طیف اتیسم در هر کشور و تدوین سیاست‌ها و استراتژی‌های ملی اتیسم وجود دارد.

الف) تعاریف:

اختلال طیف اتیسم: یک اختلال پیچیده عصبی-رشدی است که مشکلاتی را در زبان، تعامل با دیگران، تفکر و عملکرد هیجانی و احساسات فرد ایجاد می کند. اختلال طیف اتیسم یکی از اختلالات عصبی-رشدی در حوزه اختلالات روانپزشکی کودکان است که ساختار و کارکرد مغز را با نتایجی مواجه می سازد. تأثیر اتیسم و شدت آن در هر فرد دارای اتیسم متفاوت است.

ب) عنوان دقیق خدمت مورد بررسی

خدمات بهداشتی - درمانی در اختلال طیف اتیسم

خدمات درمانی توانبخشی در این افراد شامل خدمات کاردرمانی و گفتار درمانی با کد های زیر می باشد:

گفتاردرمانی کد ۹۰۰۴۲۰ (خدمات ارزیابی گفتار و یا زبان و یا صدا و یا ارتباط)

گفتاردرمانی کد ۹۰۰۴۲۵ (درمان اختلالات گفتار، زبان، تکلم، ارتباط کلامی و یا پردازش شنوایی؛ انفرادی به ازای هر جلسه)

کاردرمانی کد ۹۰۰۱۲۵ (کاردرمانی فردی برای بیماران روانپزشکی به ازای هر جلسه حداقل ۳۰ دقیقه ای)

^۱. Centers for Disease Control and Prevention (CDC)

کار درمانی کد ۹۰۱۶۵۰ (به کارگیری روش ها و تکنیک های کار درمانی شامل استفاده از یک یا چند مورد از فعالیت های کار درمانی برای یک جلسه حداقل ۳۰ دقیقه ای شامل ارزیابی و درمان اسکلتی - عضلانی، یا حسی - حرکتی، یا ادراکی - شناختی، یا روانی -اجتماعی)

خدمات بهداشتی - درمانی به کودکان دارای اختلال طیف اتیسم در سه بخش ارائه می گردد:

الف- شناسایی بهنگام و غربالگری

ب- ارجاع موارد غربالگری شده و تشخیص نهایی

ج- مداخلات درمانی و توابخشی

ج) اقدامات یا پروسه های ضروری جهت درمان بیماری:

➤ اقدامات و برنامه های مرحله غربالگری

به طور کلی غربالگری و شناسایی بهنگام در دو مرحله انجام می شود:

مرحله اول غربالگری: تمام کودکان طبق برنامه تنظیمی در ارزیابی های رشدی در سنین ۹ ماهگی به بالا، در مراجعته به خانه های بهداشت و یا گاه های سلامت با استفاده از پرسشنامه ASQ یا مصاحبه توسط کارشناس سلامت روان یا پرستار آموزش دیده، بر اساس فاکتورهای خطر برای انواع اختلالات رشدی، از جمله شک به وجود اختلال طیف اتیسم بررسی می شوند.

مرحله دوم غربالگری: در صورت دارا بودن معیارهای خطر برای اتیسم، کودک توسط پزشک تیم سلامت جهت انجام آزمون-MCHAT که یک آزمون سطح یک غربالگری برای اتیسم، به کارشناس سلامت ارجاع داده می شود. این آزمون ابتدا به صورت پرسشنامه ای تکمیل می شود و در صورت مثبت بودن و شک به وجود اختلال، نوع مصاحبه ای آن R/I: MCHAT R/I: MCHAT جهت کمک به تشخیص، توسط کارشناس سلامت انجام می شود. در صورت مثبت بودن نتیجه غربال در این سطح، جهت ادامه روند درمان حیطه اتیسم ارجاع به پزشک معین صورت می گیرد. در غیر اینصورت جهت بررسی های سایر اختلالات به پزشک تیم سلامت بازگردانده می شود.

➤ ارجاع موارد غربالگری شده و تشخیص نهایی

در صورت مثبت بودن مصاحبه تشخیصی، کودک جهت تکمیل روند تشخیص و ارجاع به سطوح درمانی، توسط پزشک نیم سلامت به پزشک معین مقیم در مراکز جامع تکامل و یا طرف قرارداد ارجاع می شود. در آنجا توسط کارشناس دوره دیده (روانشناس، گفتار درمانگر یا کار درمانگر) با هماهنگی پزشک معین دوره دیده، مصاحبه نیمه ساختار یافته ADI-R از کودک بعمل می آید. تأیید تشخیص نهایی اختلال بر اساس جمع بندی نتایج حاصله از مصاحبه و پرسشنامه، توسط روانپزشک کودک و نوجوان و یا پزشک معین انجام خواهد گرفت و در صورت قطعی شدن تشخیص، کودک جهت دریافت مداخلات درمانی بسط تیم مشکل از روانپزشک کودک و نوجوان، روانشناس، گفتار درمانگر و کار درمانگر به مراکز ذبصالح و تأیید شده توسط اونت درمان دانشگاه مربوطه ارجاع خواهد گردید.

۶ مداخلات درمانی پزشکی و توانبخشی

عده مداخلات درمانی دارای شواهد علمی در اختلال طیف اتیسم به طور کلی به دو دسته مداخلات دارویی و غیر دارویی (توانبخشی و روانشناسی) تقسیم می‌شوند.

۰ مداخلات دارویی

منظور مداخلاتی است که توسط پزشک و از طریق تجویز دارو یا توصیه‌ها و مداخلات تغذیه‌ای صورت می‌گیرد. داروهای جاری با هدف کاهش علایم مرتبط با این اختلال از جمله رفتارهای چالش انگیز، بیقراری، تحریک پذیری، اختلال در خواب، حرکات و رفتارهای کلیشه‌ای و خودآزاری و ... و نیز بهبود اختلالات شایع به صورت همراه با طیف اتیسم مانند اختلال بیش فعالی / کم توجهی، وسوس و تشنج در کودکان می‌باشد. در عین حال در حال حاضر داروهای مکمل مانند انواع ویتامین‌ها و املاح با قصد بهبود علائم هسته‌ای در اتیسم داده می‌شوند که هیچ اثر ثابت شده‌ای از آنها دیده نشده است. روانپزشک کودک و نوجوان، روانپزشک عمومی، متخصص منز و اعصاب کودک و متخصص اطفال آموزش دیده مجاز به ارائه این نوع از خدمات می‌باشند.

۰ مداخلات توانبخشی و روانشناسی (غیردارویی)

مداخلاتی هستند که در حوزه توانبخشی، آموزشی و مشاوره توسط دانش‌آموختگان مرتبط از توانبخشی، روانشناسی و مشاوره و بر اساس رشته تحصیلی و کاریکولوم‌های آموزشی مصوب آنها به اجرا در می‌آیند. این مداخلات به دسته‌های کلی زیر تقسیم می‌گردد:

(۱) ارزیابی عملکردی اختلال طیف اتیسم (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۰)

با توجه به وجود نتایج عملکردی متعدد در حوزه‌های رشدی مختلف شامل زبان و ارتباط، پردازش حسی- حرکتی، برقراری تعامل اجتماعی با دیگران، نقص در استقلال فردی و نیز مشکلات ادراک دیداری و شنیداری و نیز نتایج شناختی و هیجانی در افراد دارای این اختلال، لازم است که درمانگران توانبخشی شامل کاردرمانگران و گفتاردرمانگران ارزیابی‌های عملکردی را با توجه به حوزه تخصصی هر رشته انجام دهند. این ارزیابی قبل از انجان پرسچرها و اقدامات درمانی انجام شده و هدف از آن تعیین شدت آسیب عملکردی مبتلایان و نیز آماده سازی طرح درمان بر اساس ارزیابی‌های استاندارد انجام شده می‌باشد.

(۲) مداخلات عملکرد ارتباطی (کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

نقص حوزه ارتباطی از ویژگی‌های کلیدی افراد دارای اتیسم است، بهتر است در روند مداخلات اتیسم و مداخله حوزه ارتباط، پیش از مداخلات، ارزیابی تخصصی ارتباط، مهارت‌های زبان و گفتار، تعیین سطح و کیفیت ارتباطی کودک (کلامی و غیرکلامی)، تعیین عملکرد های ارتباطی و نیز نواقص موجود در حوزه‌های زبان و گفتار انجام گیرد. در انتهای ارزیابی، نیمرخ ارتباطی و زبانی کودک ترسیم شده و پرتوکل درمانی بر اساس ارزیابی طراحی می‌گردد. مداخلات در این حوزه شامل بهبود ارتباط پیش کلامی و غیرکلامی، استفاده از پرسچرها و زسچرها، تماس چشمی با قصد ارتباطی و ... خواهد بود. این امر با استفاده از

رویکردهای مداخلاتی تخصصی و بکارگیری روش‌های مبتنی بر شواهد موثر صورت می‌گیرد. در صورت نیاز و پس از ارزیابی می‌توان از سیستم‌های ارتباط جایگزین و افزوده (AAC) برای تقویت ارتباط بهره برد. این فرایند توسط داش آموختنگان رشته گفتاردرمانی (آسیب‌شناسی گفتار و زبان) دوره دیده ارائه می‌شود. جنبه‌های اصلی AAC مانند استفاده از ابزارهایی با سطح اصلی تکنولوژی بر عهده ی گفتاردرمان است زیرا نیازمند آشنایی وی با مقاهم زبان‌شناسی و داشتن سابقه‌ی کاری در حیطه ی گفتاردرمانی می‌باشد. لذا روش‌هایی مانند پکس (PECS) یا استفاده از دستگاه‌های تولید کلمه و نرم افزارهایی با تکنولوژی بالا (High-tech) نیز بر عهده ی گفتاردرمانگر است. با توجه به عدم وجود واحدهای دانشگاهی مشخص برای استفاده از AAC گفتاردرمانگر هایی می‌توانند این روش درمانی را کار کنند که آموزش‌های لازم را در دوره‌های مورد تایید وزارت بهداشت دیده باشند.

روش‌های مورد تایید در این حیطه به شرح ذیل می‌باشد:

- پیش‌نیازهای گفتار
- روش‌های ارتباطی مبتنی بر تصویر
- تقویت‌های انواع مختلف ایما و اشارات بدون و به همراه کلام
- تقویت مهارت‌های درکی زبان
- تقویت مهارت‌های زبان‌بیانی
- تقویت گفتار توصیفی
- تقویت مهارت‌های کاربردشناختی زبان و گفتار خود انگیخته
- تقویت مهارت‌های اجتماعی
- اصلاح و تقویت توانایی Prosody گفتار
- آموزش سه سطح برنامه‌های AAC (مخصوصاً برای افراد سطح سه یا افراد در سنین پیش از دبستان)

(۳) مداخلات عملکرد حسی - حرکتی (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰)

بیش از ۸۰ درصد کودکان اتیسم پاسخ‌های نامناسب به محركات حسی و نیز الگوهای حرکتی ناهنجار دارند. این علایم جزء اولین الگوهای علامتی گزارش می‌شود. این اختلالات در قالب اختلالات پردازش حسی به سه شکل اختلال در تعديل حسی، اختلال در تمایز حسی و نیز اختلالات حرکتی مبتنی بر حس در انواع سطوح این اختلال دیده می‌شود. این اختلالات می‌تواند به صورت مجزا در یک یا در چندین سیستم حسی بارز گردیده و به دلیل مشکلات ثانویه ای که در حوزه‌های رفتارهای مرتبط با طیف اتیسم ایجاد می‌کند، منجر به تشدید مشکلات کودک در حوزه‌های اصلی این اختلال یعنی نقایص ارتباطی - اجتماعی و حرکات کلیشه‌ای و رفتارهای تکراری گردد و در حوزه استقلال در مهارت‌های خودبیاری فرد را با مشکلات جدی مواجه سازد. همچنین این کودکان به دلیل مشکلات اساسی در پردازش حسی و نیز مشکلاتی مستقل در حوزه رشد حرکتی، در کسب مهارت‌های حرکتی درشت و ظرفیت دارای نقایص متعددی هستند که از جمله اینها می‌توان به مشکلات همراهگی حرکتی، مشکلات تعادلی، مشکلات نوشتمن و حرکات ظرفیت دست، مشکل در حفظ و کنترل پاسجر مناسب و نیز دیس پراکسیا و توانایی تولید و انجام الگوهای حرکتی جدید اشاره نمود. لذا لازم است تا در سنین و سطوح مختلف این اختلال با استفاده از ابزارهای استاندارد ارزیابی حسی (شامل پرسشنامه و مشاهده بالینی) و نیز ابزارهای ارزیابی کفایت حرکتی به بررسی و حل مشکلات

حسی و حرکتی این افراد پرداخته شود. این ارزیابی‌ها و مداخلات مرتبط با حوزه حسی و حرکتی توسط کاردرمانگران در تیم توانبخشی اتیسم ارائه می‌گردد. به این دسته ای از مداخلات که جهت تعديل مشکلات حسی و ارتقاء مایل استون های حرکتی انجام می‌شوند، مداخلات حسی-حرکتی می‌گویند. گروهی از این مداخلات شامل درمان یکپارچگی حسی، تعديل سازی حسی، طراحی و آموزش رژیم حسی مناسب، ماساژ، یکپارچگی شنیداری-حرکتی، مداخلات درکی حرکتی و رویکردهای تسهیل‌سازی عصبی-حرکتی می‌باشند. ارائه این مداخلات با توجه به تأثیر ویژه آنها بر کلیه سیستمهای مغزی از جمله سطح برانگیختگی مغز و رفقارهای کودک و نیز با توجه به پیجیدگیهای عملکردی در سیستمهای حسی و حرکتی و نیز تفاوت در الگوهای اختلالی حسی و حرکتی در هر یک از شدت‌های طیف اتیسم، ارائه دهنده‌گان این نوع مداخلات که داشت آموختگان رشته کاردرمانی می‌باشند علاوه بر آموخته‌های مربوط به دوران تحصیلی خود لازم است دوره‌های لازم مربوط به کاردرمانی مندرج در شناسنامه حاضر را که مورد تایید وزارت بهداشت می‌باشد بگذرانند. همچنین بخشی از این مداخلات که در حوزه حس و حرکت صورت و دهان می‌باشد توسط داشت آموختگان دوره دیده گفتاردرمانی انجام خواهد گردید.

۴) مداخلات آموزشی-رفتاری (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

این مداخلات برای افراد دارای اتیسم باید بر اساس رویکردهای رفتاری (Behavioural) طراحی و اجرا شود. پایه و اساس این مداخلات باید برنامه‌ی تحلیل کاربردی رفتار (Applied Behavioural Analysis) یا به اختصار ABA باشد. صرفا متخصصانی می‌توانند این خدمات را ارائه دهند که حداقل مدرک کارشناسی روانشناسی و یا بالاتر را داشته باشند و حتا باید یا مدرک بین‌المللی در حوزه‌ی ABA داشته باشد یا در دوره‌های مورد تایید وزارت بهداشت حداقل ۴۰ ساعت آموزش دیده باشند. رویکرد تحلیل کاربردی یا ABA باید بر اساس پروتکل‌های آموزشی این رویکرد که در ده سال اخیر منتشر شده و توسط کمیته علمی اتیسم وزارت بهداشت تایید شده است کار شود. بدون داشتن پروتکل‌های آموزشی ده سال اخیر و گذاراندن دوره‌ی آموزشی مورد تایید وزارت بهداشت امکان کارکردن در این حیطه برای روانشناسان وجود ندارد.

مداخلات رفتاری برای کودکان دارای اتیسم سطح دو و سه در هر سنی و کودکان زیر ۷ سال در هر سطحی باید بر اساس رویکردهای ABA انجام گیرد.

استفاده از روش‌های درمانی زیر مجموعه‌ی ABA مانند:

- Discrete Trail Training که به اختصار DTT نامیده می‌شود

- Functional Behavioural Assessment که به اختصار FBA نامیده می‌شود

- استفاده از جداول و نشانه‌های ارتباطی شامل تصاویر، اشیا، ترسیم‌ها و کلمات نوشته شده برای برقراری Visual Supports

- بهتر ارتباط با کودکان دارای اتیسم

- Verbal Behaviour که به طور خاص باید بر اساس پروتکلی بنام VB-MAP کار شود. البته ترجمه چنین پروتکل‌هایی باید

- به تایید کمیته علمی اتیسم وزارت بهداشت رسیده باشد.

- همچنین روانشناسان می‌توانند از برنامه‌های درمانی الهام گرفته از رویکرد TEACCH استفاده نمایند. این روش مشتمل بر یک

- برنامه مداخلاتی برای تمام سنین اختلال طیف اتیسم است که منجر به بهبودی مهارتهای اجتماعی، ارتباطی، مهارتهای روزمره

- فرد و در نهایت ارتقا مایلستونهای رشدی او می‌شود.

- مداخلات "شروع زود هنگام مدل دنور (ESDM)" که یک مداخله رفتاری برای کودکان ۱ تا ۴ ساله دارای اختلال اتیسم می‌باشد که طی آن بر اساس حوزه‌های مهم رشدی کودک و بر پایه بازی و تعامل مثبت با کودک ارزیابی و تدوین اهداف درمانی در قالب یک کاریکولوم استاندارد صورت می‌گیرد و نتایج منیدی را در کسب مهارت‌های اجتماعی، زبانی، حرکات درشت و ظریف و مهارت‌های شناختی ایجاد می‌کند.

۵) مداخلات عملکرد شناختی (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

گرچه نقص در مهارت‌ها و کارکردهای شناختی به عنوان اختلالات هسته‌ای اتیسم مطرح نشده است، اما لاجرم تقایص عملکرد شناختی به علت اختلال در کارکردهای ارتباطی و نیز حضور رفتارهای خاص طیف اتیسم و نیز به علت اختلال در پردازش‌های حسی طی مراحل رشدی کودک ایجاد خواهد شد. از جمله این تقایص میتوان به اختلال در توجه اشتراکی و نیز دیگر کارکردهای توجهی به ویژه توجه انتقالی، نقص در کارکردهای اجرایی، نقص در سطوح پایه و پیشرفت‌های توری ذهن، اختلالات توانبخشی شناختی در حوزه‌های دارای آسیب ذکر شده با استفاده از رویکردهای سنتی (آموزش شناختی و تکالیف قلم-کاغذی) و نیز با بهره برده از تکنولوژی‌های موجود از جمله با استفاده از کامپیوتر، تبلت و یا... و در قالب Game یا نرم افزارهای شناختی قابل انجام است. هدف نهایی از انجام چنین مداخلات شناختی، توانمندسازی عملکردهای سیستم شناختی شامل توجه، حافظه، حل مسئله و تفکر است. این مداخلات توسط دانش آموختگان کاردرومی و گفتاردرمانی از مقطع کارشناسی و بالاتر و همچنین دانش آموختگان رشته‌های روانشناسی در مقطع کارشناسی ارشد و یا دکتری روانشناسی شناختی و روانشناسی بالینی ارائه می‌شود.

۶) مداخلات عملکرد اجتماعی-هیجانی (کد خدمت ۹۰۰۱۲۵ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

نقص در عملکردهای اجتماعی - هیجانی به عنوان یکی از شاخصه‌های اختلال و مرتبه با تقایص اصلی در هر دو ملاک تشخیصی اتیسم می‌باشد. چنین تقایصی منجر به بروز مشکلاتی در بازشناسی هیجانی، برقراری تعاملات اجتماعی مناسب دو سویه با دیگران، خود تنظیمی رفتاری و اختلال در حوزه‌های مهم رشدی از جمله بازی و ارتباط می‌گردد. در مطالعات مختلف شیوع درجات مختلفی از چنین تقایص را در بیش از ۸۰ درصد افراد دارای طیف اتیسم ذکر نموده‌اند. مداخلات مختلفی بر بهبود و رشد عملکردهای هیجانی - اجتماعی و مهارت‌های تعاملی می‌پردازد. در مجموع این نوع مداخلات مبنی بر ارتباط‌گیری (Relationship-Based) نامیده می‌شوند. این مداخلات شامل درمان‌های مبتنی بر بازی، مداخلات رشد ارتباط، مداخلات تعامل با همسالان و گروه، آموزش مهارت‌های اجتماعی، داستان سرایی و آموزش توری ذهن می‌باشند. از رویکردهای موجود در این خصوص می‌توان به روش فلور تایم (DRI/Floortime)، مداخلات ایجاد رابطه (RDI) و نیز روش‌های مداخله و آموزش از طریق همسالان (PMII) اشاره نمود که در این روش اخیر به یادگیری مهارت‌های اجتماعی از طریق تعامل با گروههای همسالان، مدلینگ و تقویت مثبت برداخته می‌شود. ارائه دهنده‌گان این خدمات، دانش آموختگان کاردرومی، گفتاردرمانی از مقطع کارشناسی و بالاتر و دانش آموختگان روانشناسی بالینی، استثنایی و شناختی از مقطع کارشناسی ارشد به بالا می‌باشند و شرط لازم برای ارائه چنین مداخلاتی از سوی این درمانگران، گذراندن دوره‌های استاندارد و مصوب تکمیلی اتیسم مورد تأیید وزارت بهداشت می‌باشد.

۷) مداخلات مبتنی بر خانواده (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

این مداخلات شامل آموزش خانواده در مورد ماهیت اختلال، برنامه‌های درمانی، مدیریت رفتارهای چالش برانگیز کودک و رفتار با کودک، مناسب سازی محیط خانه با شرایط کودک، مدیریت تغذیه و رژیم غذایی، تسهیل سازی روابط کودک با اعضای خانواده و اطرافیان، گنجاندن برنامه‌های رفاهی و تغیری در برنامه خانواده، معرفی سازمان‌های ارائه دهنده خدمات اجتماعی و درمانی مربوطه به خانواده می‌باشد. این نوع مداخلات توسط مشاور کودک و خانواده، روانشناسان و یا کارشناسان مرتبط دوره دیده ارائه می‌شوند.

توانمند سازی خانواده‌ها با استفاده از بسته‌های آموزشی ویژه‌ی خانواده‌ها با مدت زمان معلوم، استفاده از برندهای مربوط به آموزش خانواده، البته به شرط داشتن مدرک بین‌المللی یا شرکت در دوره‌های آموزشی که مورد تایید وزارت بهداشت است از دسته این مداخلات می‌باشند. رویکردهایی مانند رویکرد Pivotal Response Training که به اختصار به عنوان PRT شناخته می‌شود و نیز برنامه‌های مبتنی بر خانواده Hanen در این مقوله هستند البته لازم به ذکر است که درمانگران باید خود آموزش‌های لازم جهت اجرا و آموزش آن به خانواده را با موفقیت طی کنند.

علاوه بر رویکردهای برنده، باید برنامه‌ی آموزش مراقبین سازمان بهداشت جهانی که به اختصار CST نامیده می‌شود نیز جزو این خدمات قرار گیرند. این برنامه صرفاً به افراد ۲ تا ۹ سال آموزش داده می‌شود.

۸) مداخلات عملکرد انتطباقی و فعالیت‌های روزمره زندگی (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰)

افراد دارای اختلال اتیسم به دلایل مختلف از جمله مشکلات پردازش حسی، نقایص طرح ریزی حرکتی و برخی اختلالات شناختی در انجام مستقل و یادگیری فعالیت‌های روزمره زندگی (Living Activities of Daily) دچار مشکل هستند. این امر بر کسب استقلال فردی وی اثر گذاشته و کیفیت زندگی فرد و خانواده او و نیز امکان ورود به جامعه و زندگی مستقل در آینده را با چالش مواجه می‌کند. باید توجه نمود که استقلال در مهارت‌های روزمره زندگی امری نسبتاً مستقل از هوشیار فرد می‌باشد و به ویژه در افراد دارای اختلالات خفیف تر و با هوشیار متوسط، حتی یادگیری این مهارت‌ها به عنوان یکی از مهمترین اعمال انتطباقی انسان با نقایصی جدی روبه رو می‌باشد. فعالیت‌های روزمره زندگی خود می‌تواند به دو دسته فعالیت‌های پایه (Basic ADL) و فعالیت‌های پیشرفته (Instrumental ADL) تقسیم شوند. فعالیت‌های پایه شامل مراقبت از خود از جمله خوردن، حمام کردن، بهداشت فردی، توالت و دستشویی کردن، لباس پوشیدن و ... بوده و فعالیت‌های پیشرفته شامل استفاده از تجهیزات روزمره زندگی جهت خانه داری، تهیه غذا و ورود و تردد مستقل در جامعه، مدیریت پول، خرید کردن و می‌باشد. آموزش این مهارت‌های زندگی در قالب مداخلات کاردرمانی می‌تواند به بهبود مشارکت فرد در جنبه‌های مختلف یک زندگی مستقل، ورود فرد به اجتماع و کیفیت زندگی وی و خانواده تأثیر شایانی داشته باشد. در این مداخلات پارامترهای رشد اجتماعی شامل توانمندی‌های خودداری، ارتباط، مدیریت و خودرهبری، امور معمول روزانه و سبک زندگی نیز آموزش داده می‌شود. این مداخلات شامل تکنیکهایی تخصصی از جمله آنالیز فعالیت‌ها و نیز آنالیز قابلیت‌های فرد در جنبه‌های مختلف رشدی و نیز آموزش گام به گام و استفاده از تکنیکهای رفتاردرمانی می‌باشد. ارائه خدمات این بخش به عهده دانش آموختگان کاردرمانی (دارای مدرک آموزشی مرتبط) در مقطع کارشناسی و بالاتر است.

۹) مداخلات بر پایه آماده سازی و بهبود عملکرد آموزشی (تحصیلی) (کد خدمت ۹۰۱۶۵۰ و کد خدمت ۹۰۰۴۲۵)

با توجه به وجود نقایص متعدد در حوزه های مختلف رشدی از جمله ارتباطی-زبانی و گفتار، حرکات ظرفی، مهارت‌های ادراکی و شناختی، مشکلات کنترل هیجان و رفتار و نیز برخی مشکلات از جمله اضطراب جدایی و عدم آمادگی کودک برای انتقال به محیط های بزرگتر و دارای ساختار آموزشی، بدینه است که در صورت عدم توجه به آماده سازی‌های لازم، کودکان دارای اختلال ایسم در زمان مناسب و قانونی توانمندی ورود به پیش دبستان و یا مدرسه را نداشته باشند. لذا لازم است به عنوان یک اصل در مداخلات رشدی، ارزیابی و مداخلات لازم برای این منظور صورت گیرد. مداخلات آموزشی یا تحصیلی به معنای به کارگیری روشهایی است که کودک را از نظر کلیه مهارت‌های تکاملی و با هدف ورود به این محیط‌های آموزشی، آماده می‌کند. این مداخلات در توانبخشی با نامهای کاردرمانی یا گفتاردرمانی مبتنی بر مدرسه شناخته شده اند. همچنین این مداخلات می‌تواند با اهداف ذکر شده در یک مجموعه آموزشی مانند مهد کودک، مدارس عادی یا استثنایی و با قصد آموزش آکادمیک و کمک به کودکان جهت گذراندن مدارج تحصیلی انجام می‌شود. لذا می‌توان مداخلات تحصیلی را به دو قسم تقسیم کرد: مداخلات پیش دبستانی، مداخلات درمدرس از ابتدایی تا بالاتر دراین مداخله که تداخل زیادی با سایر روش‌های درمانی دارد نیاز به همکاری و ارتباط تنگاتنگ اولیا مدرسه با والدین کودکان است. ارانه کنندگان این خدمات گفتاردرمانگران، کاردرمانگران و روانشناسان روانشناسان آموزش دیده می‌باشند.

۱۰) سلامت جسمانی

کودکان دارای ایسم مستعد به داشتن انواع اختلالات و بیماری‌های جسمانی هستند که به دلیل ماهیت ویژه اختلال در بسیاری از موارد قادر به بیان و توصیف مشکلات خود نیستند. آنها باید هم به صورت دوره ای و هم در شرایط ویژه تحت بررسی های پزشکی قرار بگیرند و امکان دسترسی به انواع تخصص های پزشکی را داشته باشند. لازم است تا گروه پزشکی (به جز پزشکانی که مستقیماً در امر تشخیص و درمان این اختلال نقش دارند) اعم از پزشکان و پرستاران توسط متخصصین توانبخشی نحوه برخورد با این افراد را آموزش بیینند و تمامی مراقبتها پزشکی، تشخیصی و از جمله دندانپزشکی توسط متخصصین آموزش دیده برای این افراد مانند سایر افراد بدون اختلال صورت گیرد. از جمله این موارد می‌توان به ویزیتهایی که در قالب غربالگری‌های رشادی یا تشخیصی کودکان توسط کارشناسان اپتومتری و شنوایی شناسی صورت می‌گیرد، اشاره نمود. این بخش از خدمات در شناسنامه حاضر در قالب ویزیتهای مشاوره‌ای در بخش انتهایی آمده است.

۱۱) بهداشت روان فرد دارای اختلال و خانواده

بررسی شرایط سلامت روان کودک، خانواده، مراقبین و انجام مداخلات حمایتی با هدف کاهش عوامل خطرساز، توانمندسازی و تاب آوری افراد و تطابق بیشتر کودک و خانواده با تشخیص بهنگام اختلالات همراه می‌باشد. دراین راستا مشاور، روانپزشک کودک و نوجوان، روانپزشک، روانشناس، مددکار اجتماعی به ارانه خدمات حمایتی و مراقبتی می‌پردازند. مداخلات خانواده درمانی برای اختلال طیف ایسم یکی از اصلی ترین مداخلات در این دسته از خدمات می‌باشد.

نوع و تعداد جلسات درمانی در هر یک از سطوح (شدت) اختلال طیف ایسم:

حداقل تعداد جلسات درمانی در هز سطح به شرح زیر می باشد

الف) سطح ۱ اختلال طیف اتیسم

- مداخلات کاردروماني: ۶۰ جلسه سالانه
- مداخلات گفتاردرمانی: ۴۸ جلسه سالانه
- مداخلات رفتاری- آموزشی: ۴۸ جلسه سالانه
- مداخلات مشاوره - حمایتی : ۱۲ جلسه سالانه

ب) سطح ۲ اختلال طیف اتیسم

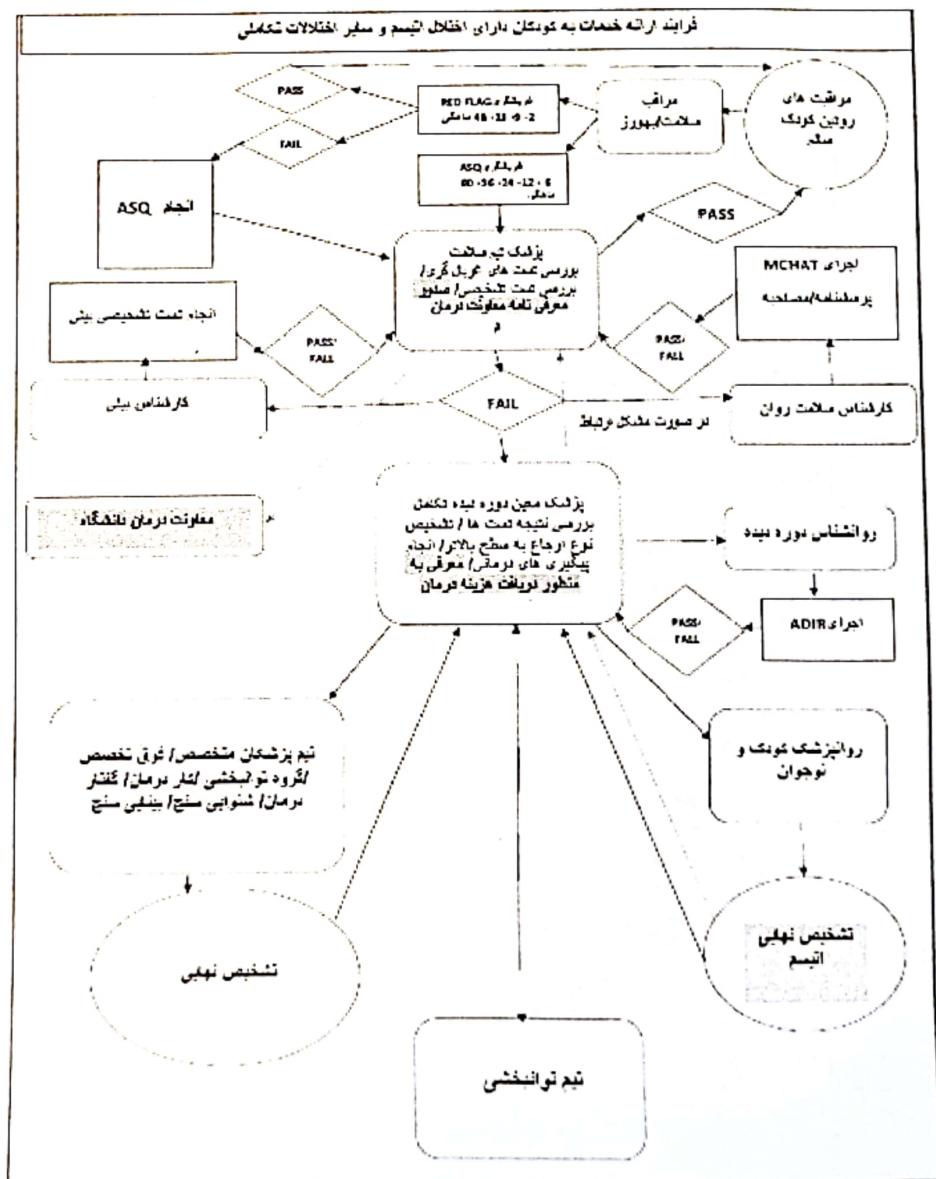
- مداخلات کاردروماني: ۹۶ جلسه سالانه
- مداخلات گفتاردرمانی: ۹۶ جلسه سالانه
- مداخلات رفتاری- آموزشی: ۹۶ جلسه سالانه
- مداخلات مشاوره - حمایتی: ۱۲ جلسه سالانه

ج) سطح ۳ اختلال طیف اتیسم

- مداخلات کاردروماني: ۴۸ جلسه سالانه
- مداخلات گفتاردرمانی: ۴۸ جلسه سالانه
- مداخلات رفتاری- آموزشی: ۴۸ جلسه سالانه
- مداخلات مشاوره - حمایتی: ۳۶ جلسه سالانه

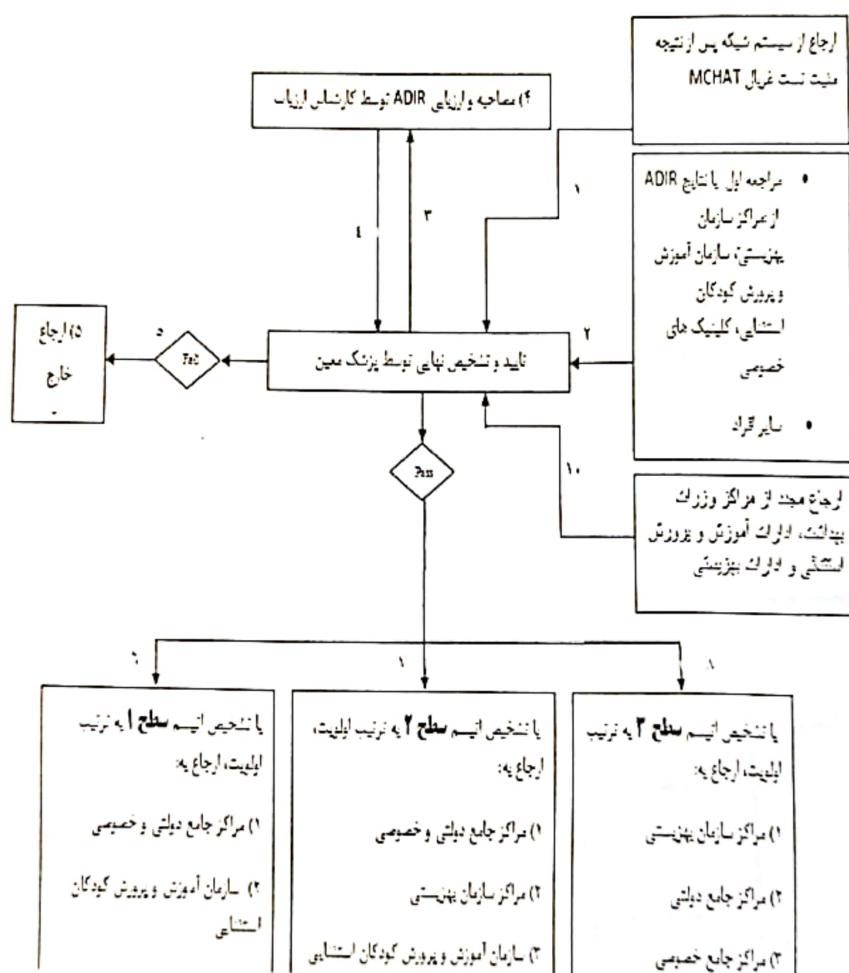
تبصره: با توجه به ماهیت پیچیده اختلال اتیسم و ویژگیهای کاملاً منحصر به فرد در هر شخص دارای این اختلال از جمله شدت آسیب، سن، پیگیری درمان و داشتن سوابق درمانی در گذشته، همراه بودن اختلالاتی دیگر با اتیسم و ، لازم به ذکر است که در خصوص درمان و مدیریت این اختلال در افراد دارای اتیسم، ممکن است تعداد جلسات اعلام شده در شناسنامه حاضر کاملاً منطبق بر مشکلات و نیازهای این افراد نباشد. بدیهی است که در صورت نیاز به جلسات درمان بیشتر، این امر در تیم توانبخشی که متشکل از متخصصین پزشکی و توانبخشی می باشد، تصمیم گیری شده و به اطلاع خانواده رسانده خواهد شد.

فرایند غربالگری تا ارجاع و معرفی افراد دارای تشخیص اختلال طیف اتیسم جهت دریافت سرویس‌های درمانی به کلیه مراکز مجاز ارائه دهنده خدمات توانبخشی در این اختلال

**فروچارت ارجاع هر یک از سطوح سه گانه طیف اتیسم به مراکز دارای خدمات جامع تشخیصی، توانبخشی و آموزشی
وابسته به کلیه سازمانهای مرتبط با مدیریت اختلال اتیسم**

لادچارت ورودی ها و خروجی های مراکز جامع اختلالات نکاملی برای تشخیص نابایی و ارجاع اختلال طبق اتیسم

(د) تیم ارائه دهنده خدمت:

در تیم تشخیص و درمان برای اختلال طیف اوتیسم، پزشک تیم سلامت، کارشناس سلامت روان یا پرستار آموزش دیده (جهت انجام آزمونهای غربالگری و تشخیصی)، روانپزشک کودک و نوجوان یا پزشک معین (جهت تشخیص نهایی و مداخلات دارویی)، کاردترمانگر (جهت انجام مداخلات کاردترمانی)، گفتاردرمانگر (جهت انجام مداخلات گفتاردرمانی)، روانشناس (جهت ارائه خدمات روانشناختی آموزشی و رفتاری)، مشاور (جهت انجام خدمات مشاوره ای-حمایتی به فرد و خانواده) و مددکار اجتماعی آموزش دیده به عنوان اعضا اصلی تیم به ارائه خدمات به افراد دارای این اختلال می‌پردازند. در این تیم روانپزشک کودک و نوجوان یا بر حسب مورد پزشک معین دوره دیده به عنوان مسئول تیم می‌باشد.

همچنین بنابر نیاز بیمار و صلاحیت پزشک مسئول تیم، از متخصصین پزشکی مرتبط با بیماری‌های کودکان به ویژه نورولوژیست کودکان، دیگر کارشناسان تیم توانبخشی شامل شناوبی‌شناس، اپتومتریست، فیزیوتراپیست، کارشناس ارتز و پروتز و نیز کارشناسان تغذیه بالینی در صورت نیاز به عنوان تیم مشاور، در حمایت همه جانبی به بیماران و ارائه خدمات هرچه بهتر کمک گرفته خواهد شد.

* بنابر نیاز بیمار از متخصصین سایر رشته‌های پزشکی و نیز کارشناسان دیگر رشته‌های توانبخشی، پرستاری و پیراپزشکی بصورت مشاوره کمک گرفته خواهد شد.

ردیف	عنوان تخصص	تعداد موردنیاز استاندارد به ازای ارائه بسته خدمت	میزان تحصیلات مورد نیاز	سابقه کار و یا دوره آموزشی مصوب در صورت لزوم	نقش در فرایند ارائه خدمت
۱	روانپزشکی کودک و نوجوان	۱ نفر در تیم	فوق تخصص	-	تأیید تشخیص نهایی، ارجاع به خدمات توانبخشی و مشاوره‌ای و تجویز دارو
۲	پزشک معین	۱ نفر در تیم	متخصص کودکان	گذراندن دوره مهارتی حیطه اوتیسم	تکمیل فرایند تشخیص و نظارت بر مصاحبه تشخیصی ADI-R، ارجاع جهت تأیید تشخیص و دریافت خدمات توانبخشی و مشاوره‌ای
۳	نورولوژیست کودک یا متخصص اطفال یا متخصص اعصاب و روان	۱ نفر در تیم	فوق تخصص / تخصص	گذراندن دوره آموزشی حیطه اوتیسم	تجویز داروهای اعصاب و روان در صورت نیاز و در صورت وجود اختلالات نورولوژیک همراه

نظرارت بر انجام و بررسی نتایج غربالگری در خانه‌های بهداشت و ارجاع به پزشک معین یا روانپزشک کودک و نوجوان جهت انجام تشخیص نهایی	گذراندن دوره آموزشی آنیسم	پزشک عمومی	۱ نفر در تیم	پزشک تیم سلامت	۴
انجام و تهیه نتایج آزمون های غربالگری در خانه و پایگاههای بهداشت	گذراندن دوره آموزشی در حیطه غربالگری‌های تکاملی	کارشناسی و بالاتر در روانشناسی، پرستاری و توانبخشی	در هر شیفت کامل کاری یک نفر تمام وقت	کارشناس سلامت روان	۵
انجام و تهیه نتایج آزمون های تشخیصی آنیسم (ADI-R) در مراکز جامع تکاملی و یا مراکز آموزشی و توانبخشی (کارشناس ارشد کاردروماني) ارائه خدمات مرتبط با کاردروماني در تیم در مراکز درمانی و یا توانبخشی و آموزشی	حدائق کارشناس با گذراندن دوره مهارتی تخصصی	کارشناس و بالاتر	یک کاردرومانگر، تمام وقت، بازای هر ۶-۸ بیمار در یک شیفت کامل کاری	کاردرومانگر	۶
انجام و تهیه نتایج آزمون های تشخیصی آنیسم (ADI-R) در مراکز جامع تکاملی و یا مراکز آموزشی و توانبخشی (کارشناس ارشد گفتاردرمانی) ارائه خدمات مرتبط با گفتاردرمانی در تیم در مراکز درمانی و یا توانبخشی و آموزشی	حدائق کارشناس با گذراندن دوره مهارتی تخصصی	کارشناس و بالاتر	یک گفتار درمانگر، تمام وقت، بازای هر ۶-۸ بیمار در یک شیفت کامل کاری	گفتاردرمانگر	۷

<p>انجام و تهیه نتایج آزمون های تشخیصی اتیسم (ADI-R) در مراکز جامع تکاملی و یا مراکز آموزشی و توانبخشی ارائه خدمات مرتبط با روانشناسی (مداخلات رفتاری) در تیم در مراکز درمانی و یا توانبخشی و آموزشی</p>	<p>حداقل کارشناس با گذراندن دوره مهارتی اتیسم</p>	<p>کارشناس ارشد و بالاتر در گرایش بالینی یا استثنایی</p>	<p>یک روانشناس، تمام وقت، به ازای هر ۱۰-۸ کودک دارای اتیسم در هر شیفت کاری</p>	<p>روانشناس</p>	<p>۸</p>
<p>ارائه خدمات مشاوره‌ای و حمایتی به خانواده و مراقبین در تیم در مراکز درمانی و یا توانبخشی و آموزشی</p>	<p>حداقل کارشناس با گذراندن دوره تخصصی</p>	<p>کارشناس ارشد و بالاتر</p>	<p>یک مشاور به ازای هر ۵۰ کودک دارای اتیسم در مرکز ارائه خدمات</p>	<p>مشاور</p>	<p>۹</p>
<p>ارائه خدمات مرتبط با مددکاری در تیم در مراکز درمانی و یا مراکز توانبخشی و آموزشی</p>	<p>حداقل کارشناس با گذراندن دوره آموزشی</p>	<p>کارشناس و بالاتر</p>	<p>یک مددکار به ازای هر ۵۰ کودک دارای اتیسم در مرکز ارائه خدمات</p>	<p>مددکار</p>	<p>۱۰</p>

ح) ویزیت، مداخلات یا مشاوره های لازم جهت هر واحد خدمت:

توضیحات فنی	تخصص صاحب صلاحیت جهت تجویز و ارائه خدمت	عنوان خدمت پاراکلینیکی	ردیف
درج در متن	پرسنل تیم سلامت در خانه های بهداشت / پایگاه سلامت (بهورزان، مراقبین،..)	انجام آزمونهای غربالگری	۱
درج در متن	کارشناس سلامت روان / گفتاردرمانگر / کاردرماننگر	انجام آزمونهای استاندارد تشخیصی اتیسم	۲
درج در متن	فوق تخصص روانپزشکی کودک و نوجوان / پزشک معین دوره دیده	تشخیص نهایی	۳
درج در متن	فوق تخصص روانپزشکی کودک و نوجوان / فوق تخصص اعصاب کودکان امتحانی اطفال / اعصاب و روان دوره دیده	تجویز داروهای اعصاب و روان	۴

درج در متن	کاردرمانگر / گفتاردرمانگر / روانشناس	ارزیابی های استاندارد ادراکی - شناختی	۵
درج در متن	گفتاردرمانگر	ارزیابی های استاندارد گفتار، زبان و عملکرد ارتباطی	۶
درج در متن	کاردرمانگر	ارزیابی های استاندارد حسی - حرکتی	۷
انجام مداخلات آموزشی - رفتاری با روش های مانند .ABA .TEACCHPRT	روانشناس	مداخلات آموزشی- رفتاری	۸
درج در متن	روانشناس، کاردرمانگر ، گفتاردرمانگر	مداخلات شناختی- رفتاری به منظور تنظیم عملکرد هیجانی و ایجاد رفتارهای انطباقی	۹
درج در متن	گفتاردرمانگر	توابخشی حسی و ادراک شنیداری پیش و پس از زبان آموزی	۱۰
درج در متن	کاردرمانگر	مداخلات یکپارچگی و تتعديل حسی	۱۱
درج در متن	گفتاردرمانگر	مداخلات به کارگیری ابزارهای مولد گفتار در بهبود ارتباط	۱۲
درج در متن	گفتاردرمانگر	مداخلات به کارگیری ابزارهای مولد غیر گفتار در بهبود ارتباط	۱۳
درج در متن	کاردرمانگر	مداخلات رشد مهارت‌های حرکتی درشت، ظریف و هماهنگی حرکتی	۱۴
درج در متن	کاردرمانگر/اگفتاردرمانگر / روانشناس	ارتقای عملکردهای شناختی غیر زبانی (توجه، حافظه، کارکردهای اجرایی، حل مسئله و ...)	۱۵
درج در متن	گفتاردرمانگر	ارزیابی و مداخلات بهبود بلع ، پردازش حسی و عملکرد حرکتی دهانی در تنذیه	۱۶
درج در متن	کاردرمانگر	آموزش مهارت‌های پایه و پیشرفته روزمره زندگی و رفتارهای انطباقی	۱۷
درج در متن	روانشناس/کاردرمانگر / گفتاردرمانگر	بازی درمانی انفرادی و گروهی	۱۸

درج در متن	گفتاردرمانگر	مداخلات درمانی در عملکرد ارتباطی با وسایل ارتباطی جایگزین	۱۹
درج در متن	کاردرمانگر	مداخلات بهبود پردازش حسی و ادراکی بینایی	۲۰
درج در متن	روانشناس/کاردرمانگر/گفتاردرمانگر	ارزیابی و ارتقا عملکرد تحصیلی (آموزش پیش مدرسه‌ای و مدرسه)	۲۱
درج در متن	گفتاردرمانگر/کاردرمانگر / روانشناس	گروه درمانی به منظور توسعه کارکردهای نکمالی (ارتباط، تعامل، درکی- حرکتی و)	۲۲
درج در متن	کاردرمانگر/گفتاردرمانگر/ روانشناس	آموزش و توانمندسازی خانواده و مراقبین	۲۳
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	مشاور/ روانشناس/ مددکار اجتماعی	مشاوره و حمایتهای روانی- اجتماعی خانواده، مراقبین و بیمار	۲۴
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	روانشناس/ پرستار یا مراقب دوره دیده	خدمات حمایتی - مراقبتی در منزل	۲۵
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	روانشناس	خدمات آموزشی-رفتاری در منزل	۲۶
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	کاردرمانگر/ روانشناس/گفتاردرمانگر	آموزش مهارت‌های اجتماعی انفرادی و بین فردی	۲۷
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	کاردرمانگر	مداخلات مناسب سازی و ایجاد تطابق در محیط منزل	۲۸
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	کاردرمانگر، روانشناس، گفتاردرمانگر	مداخلات TOM در سطوح اولیه تئوری ذهن (پایین)	۲۹
بر اساس کاریکولوم آموزشی دوره	گفتاردرمانگر	مداخلات TOM در سطوح پیشرفته تئوری ذهن (بالا)	۳۰

ط) ویزیت‌های مشاوره‌ای در صورت لزوم

ردیف	نوع ویزیت/مشاوره تخصصی مورد نیاز	تعداد ویزیت در سال	سرپایی / بستره
۱	مغز و اعصاب کودکان	۲ ویزیت	سرپایی
۲	گوش، حلق و بینی	در صورت لزوم	سرپایی
۳	شنوایی شناسی	۱ ویزیت	سرپایی
۴	ارتز-بروتز	در صورت نیاز به خدمات ساخت وسایل اصلاحی و کمکی	سرپایی
۵	گوارش	در صورت نیاز	سرپایی
۶	غدد و متابولیسم	در صورت نیاز	سرپایی
۷	تغذیه بالینی	۲ ویزیت	سرپایی
۸	اپتومتری	۱ ویزیت	سرپایی

۵) استانداردهای فضای فیزیکی و مکان ارائه خدمت:

فضای فیزیکی شامل حداقل ۲۰ متر برای کاردرمانی، ۱۲ متر برای گفتاردرمانی و ۱۵ متر برای روانشناسی و مشاوره لازم است.

➢ ارائه خدمات غربالگری و تشخیصی در پایگاههای (خانه‌های) بهداشتی و مراکز جامع تکاملی کودکان انجام خواهد گرفت . همچنین انجام تشخیص نهایی میتواند در مطب متخصصین پزشکی مربوطه طرف قرارداد دارای صلاحیت جهت تشخیص اتیسم (ذکر شده در قسمتهای قبل) صورت گیرد که این مکانها تابع استانداردهای ابلاغ شده توسط معاونت‌های بهداشتی و درمانی وزارت بهداشت (مندرج در آیین‌نامه‌های ابلاغی تاسیس این مراکز) می‌باشد.

➢ ارائه خدمات توانبخشی

شامل:

- مراکز جامع اختلالات تکاملی کودکان (دولتی / خصوصی)
- مراکز آموزشی-درمانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی و یا کلینیک‌های توانبخشی وابسته به دانشکده‌های توانبخشی
- بیمارستان‌های دولتی و خصوصی دارای واحد توانبخشی،
- دفاتر کار کاردرمانی و گفتاردرمانی،
- مراکز جامع توانبخشی،
- کلینیک‌ها یا مراکز وابسته به مراکز خیریه و یا نهادهای مردمی غیر دولتی دارای مجوز یا بروانه‌های توانبخشی از وزارت بهداشت و درمان و مورد تأیید و طرف قرارداد با معاونت درمان دانشگاه علوم پزشکی مربوطه

- مراکز آموزشی و توانبخشی اختلال طیف اتیسم وابسته به سازمان بهزیستی

ک) تجهیزات توانبخشی سرمایه‌ای به ازای هر خدمت:

ردیف	عنوان تجهیزات	کاربرد در فرایند ارائه خدمت	متوجه عمر مفید تجهیزات (سال)	تعداد خدمات قابل ارائه در واحد زمان
۱	ابزارهای سنجهش و ارزیابی کارکردهای ارتباطی	ارزیابی عملکرد ارتباطی کودک	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۲	ابزارهای سنجهش، ارزیابی گفتار و زبان کودک	ارزیابی گفتار و زبان کودک	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۳	ابزارهای سنجهش و ارزیابی فرایندهای ادراکی و شناختی	ارزیابی ادراک حواس، توجه، حافظه، حل مسئله، کارکردهای اجرایی و ...	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۴	چک لیست یا آزمون‌های پردازش حسی	ارزیابی پردازش حسی	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۵	ابزارهای ارزیابی مهارت‌های حرکتی درشت و ظرفی	ارزیابی مهارتهای حرکتی	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۶	ابزارهای ارزیابی رفتارهای انطباقی (مهارتهای خودداری، بازی، مشارکت و تعامل، آموزشی و یادگیری و ...)	ارزیابی رفتاری	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۷	ابزارهای سنجهش و ارزیابی بلع	ارزیابی بلع و غذا خوردن	۷	۱ مجموعه کامل برای یک مرکز
۸	تجهیزات ارزیابی و تعدیل و یکپارچه سازی حسی	مدالولات یکپارچگی حسی	۵	۱ سری کامل تجهیزات SI برای یک مرکز
۹	تجهیزات رشد مهارتهای ادراکی - حرکتی	مدالولات درکی حرکتی	۵	۱ سری کامل تجهیزات آموزی تعادلی و هماهنگی حرکتی برای یک مرکز
۱۰	تجهیزات عملکرد ارتباطی با وسائل ارتباطی جایگزین	ایجاد عملکرد ارتباطی غیر گفتاری	۵	۱ سری کامل

۱۱	تجهیزات توانبخشی ادارکی دیداری	توابخشی عملکردهای پایه و شناختی دیداری	۵	ا سری برای یک مرکز
۱۲	تجهیزات تحریکات و بازخوردهای شنیداری	توابخشی کارکردهای شنیداری مغز	۵	۱ سری برای یک مرکز
۱۳	تجهیزات آموزش و توانبخشی شناختی (قلم کاغذی، ابزارها و وسایل آموزشی - توانبخشی و یا نرم افزارها)	توابخشی شناختی	۳	۳ سری برای یک مرکز
۱۴	نرم افزارها یا ابزار زبان آموزی	مداللات زبان و ارتباط	۳	۲ سری برای یک مرکز
۱۵	نرم افزارها یا ابزارهای تولید گفتار	مداللات تولید گفتار	۳	۲ سری برای یک مرکز
۱۶	انواع اسباب بازیها و تجهیزات بازی کودک متناسب برای سنین ۱ تا ۱۲ سال برای انواع بازیها	بازی و تفریح درمانی	۳	یک مجموعه کامل برای تسامی بازیهای حسی - حرکتی، نمادین و سمبولیک و قاعده دار برای یک مرکز
۱۷	تجهیزات و ابزارهای آموزشی (انواع لوازم التحریر، کتاب آموزشی، وايت بورد، میز و صندلی کودک، بازیهای آموزشی)	آموزش پیش مدرسه‌ای و مدرسه‌ای	۳	۳ سری برای یک مرکز
۱۸	ابزارها و وسایل آموزش مهارت‌های خودبازاری و روزمره زندگی	مداللات آموزش استقلال و مهارت‌های زندگی	۳	۲ سری برای یک مرکز
۱۹	کفپوش مناسب مثل مت	ایمنی اتاق	۲	همه اتفاقهای درمانی و آموزشی
۲۰	وسایل اداری (میز، صندلی، لوازم التحریر)	ارائه خدمات مشاوره‌ای و پذیرش	۸	حدائق دو سری برای یک مرکز

ل) اقلام مصرفی به ازای هر خدمت:

ردیف	اقلام مصرفی مورد نیاز	میزان و محل مورد نیاز
۱	وسایل بهداشتی برای دست و صورت	بسته به وسعت مرکز و تعداد مراجعین برای کلیه خدمات
۲	آبلانگ	مورد نیاز برای مراجعین گفتاردرمانی
۳	لوازم التحریر	بسته به وسعت مرکز و تعداد مراجعین برای کلیه خدمات
۴	دستکش	بسته به وسعت مرکز و تعداد مراجعین برای کلیه خدمات

منابع:

1. Agrawal, S., Rao, S. C., Bulsara, M. K., & Patole, S. K. (2018). Prevalence of autism spectrum disorder in preterm infants: a meta-analysis. *Pediatrics*, 142(3), e20180134.
2. Subramanyam, A. A., Mukherjee, A., Dave, M., & Chavda, K. (2019). Clinical practice guidelines for autism spectrum disorders. *Indian journal of psychiatry*, 61(Suppl 2), 254.
3. Sturmey, P., & Dalfern, S. (2014). The effects of DSM5 autism diagnostic criteria on number of individuals diagnosed with autism spectrum disorders: a systematic review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1(4), 249-252.
4. Mandy, W. P., Charman, T., & Skuse, D. H. (2012). Testing the construct validity of proposed criteria for DSM-5 autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(1), 41-50.
5. Odom, S. L., Boyd, B. A., Hall, L. J., & Hume, K. A. (2014). Comprehensive treatment models for children and youth with autism spectrum disorders. *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders*, Fourth Edition.
6. Ogundele, M. O. (2018). Behavioural and emotional disorders in childhood: a brief overview for paediatricians. *World journal of clinical pediatrics*, 7(1), 9.
7. Hathorn, C., Alateeqi, N., Graham, C., & O'Hare, A. (2014). Impact of adherence to best practice guidelines on the diagnostic and assessment services for autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 44(8), 1859-1866.
8. Patel, V. B., Preedy, V. R., & Martin, C. R. (Eds.). (2014). *Comprehensive guide to autism*. Springer New York.
9. Granpeesheh, D., Tarbox, J., Najdowski, A. C., & Kornack, J. (2014). *Evidence-based treatment for children with autism: the CARD model*. Elsevier.

پیوست

معیارهای تشخیصی اختلالات طیف اتیسم

معیارهای تشخیصی اختلالات طیف اتیسم در DSM-V

الف: وجود دشواری و مشکلات مداوم در استفاده‌ی اجتماعی از ارتباطات کلامی و غیر کلامی به نحوی که در تمامی موارد زیر خود را آشکار می‌سازد:

۱. نقص در ادراک کاربرد مهارت‌های ارتباطی برای اهداف اجتماعی، مانند احوال پرسی و به اشتراک گذاشتن اطلاعات، به شیوه‌ای مناسب در زمینه‌ی فعالیت‌های اجتماعی.
۲. اختلال در انعطاف و توانایی تغییر ارتباطات برای مطابقت با زمینه‌ی مورد نظر و یا نیاز‌های شنونده؛ مانند تفاوت در شیوه مورد استفاده برای سخن گفتن در کلاس درس نسبت به زمین بازی، صحبت کردن متفاوت با یک کودک نسبت به یک فرد بزرگسال و اجتناب از کاربرد زبان بیش از حد رسمی.
۳. مشکلات مربوط به پیروی از قوانین و اصول مربوط به گفتگو و شرح وقایع و داستان سرایی، از جمله رعایت نوبت در مکالمه، اصلاح عبارت و جمله‌ها در زمانی که اشتباهی در بیان روی می‌دهد و ممکن است سوء تفاهی ایجاد کند و توانایی استفاده از سیگنال‌های کلامی و غیر کلامی برای تنظیم تعامل.
۴. دشواری در درک مواردی که به صراحت بیان نشده‌اند (به عنوان مثال استنتاج کردن) و ناتوانی در درک معانی مبهم و پنهان زبان (به عنوان مثال اصطلاحات، طنز، استعاره، معانی متعددی دارند که وابسته به زمینه‌ای هستند که در آنها مورد کاربرد و تفسیر قرار می‌گیرند).

ب: وجود الگوهای تکراری و محدود از رفتارها، علایق و فعالیتها که شامل موارد ذیل می‌باشد:

۱. الگوهای تکراری (کلیشه‌ای) حرکات، گفتار و استفاده تکراری و محدود از اشیاء چسبندگی یا وابستگی زیاد به برخی روتین‌ها و رفتارهای آینینی و نیز مقاومت زیاد به تغییر در امور روتین و روالهای وی وجود دامنه بسیار محدود، شدید و غیر طبیعی از علائق
۲. وجود اختلالات عمدی در کارکردها و پردازش‌های حسی و به دنبال آن اختلال در عملکردهای ادراکی و شناختی

ج: این نقص عاملی برای ایجاد محدودیت‌های عملکردی در انجام ارتباطات موثر، مشارکت اجتماعی، ارتباطات اجتماعی، کسب مهارتهای تحصیلی یا فعالیت‌های شنلی و حرفة‌ای به شکل انفرادی (یعنی در یکی از موارد بالا) و با در تمامی آنها می‌شود.

د: شروع علائم در اوایل دوره‌ی رشد (اما این نقصان‌ها ممکن است تا زمانی که خواسته‌های اجتماعی و ارتباطی از محدوده‌ی توانایی‌های فرد بیشتر نشود خود را به طور کامل آشکار نازد).

ه: علائم مربوط به شرایط پزشکی و یا عصبی شناختی دیگری نیستند و یا در اثر وجود توانایی‌های محدود در حبشه با ساختار کلمه و دستور زبان ایجاد نشده‌اند و یا اینکه با استفاده از اختلالات دیگری مانند ناتوانی هوشی، تاخیر همه جانبه‌ی رشد، تاخیر با اختلالات زبانی و سایر اختلالات روانی قابل تفسیر نیستند.

طبقه‌بندی شدت اتیسم: در 5-DSM سطح شدت (از خفیف تا شدید) بر اساس "نیاز به حمایت" برای اختلال طیف اتیسم معرفی کرده است:

- سطح ۱: نیازمند به حمایت
- سطح ۲: نیازمند به حمایت زیاد
- سطح ۳: نیازمند به حمایت بسیار زیاد

سطح یک اختلال طیف اتیسم:

نیازمند حمایت: بدون حمایت بموقع و مناسب، نقص در ارتباط اجتماعی میتواند آسیهای جدی باعث شود. مشکل در برقراری تعامل اجتماعی، مثالهای واضح در پاسخهای غیر معمول و ناموفق به درخواست تعامل از طرف دیگران ممکن است به نظر بررسد اشتیاق به تعاملات اجتماعی رو به کاسته شدن است. بطور مثال، یک فردی که توانمندی گفتار با جملات کامل را دارد و می‌تواند در گیر یک ارتباط شود، اما در مکالمه رو در رو با دیگران برایش سخت می‌شود. در تلاش برای دوستیابی اغلب غیر موفق و عجیب رفتار می‌کند. عدم انعطاف پذیری در رفتار باعث ایجاد تداخل آشکار عملکرد در یک یا چند زمینه می‌شود. مشکل در تعویض و سوییچ کردن فعالیتها. مضلات در سازماندهی و برنامه‌ریزی مانع مستقل شدن می‌شود.

سطح دوم اختلال طیف اتیسم:

نیازمند حمایت‌های جدی: نقص بارز در توانمندیهای ارتباط کلامی و غیر کلامی، آسیهای اجتماعی آشکار است حتی با حمایتهای بموقع. آغازگری محدود در تعامل اجتماعی، جوابهای ناکام و نامشخص به شروع ارتباط توسط دیگران. بطور مثال کسی که توانمندی گفتار با جملات ساده را دارد، در هنگام تعامل، برای روایت کردن علاقمندی هایش هم، محدود عمل می‌کند و ارتباط بسیار عجیب برقرار می‌کند. عدم انعطاف پذیری رفتاری، عدم تحمل تنیزی یا رفتارهای تکراری و کلیشه‌ای اغلب برای یک بیننده آشکار است و با کارکرد در زمینه‌های مختلف تداخل دارد از کارها و مواردی که در آن متمرکز شده است به سختی دست می‌کشد و حتی باعث رنجشش می‌شود.

سطح سوم اختلالات طیف اتیسم:

نیازمند حمایت های بسیار جدی: اختلال شدید در توانمندیهای ارتباط اجتماعی باعث آسیب های شدید کارکردی شده، آغازگری بسیار محدود در تعامل اجتماعی و جوابهای مختصر به درخواست تعامل از طرف دیگران. بطور مثال، فردی دارای گفتار چند کلمه ای که بقدرت میتواند یک تعامل را شروع کند، وقتی این کار را انجام میدهد، تنها هدفش ایجاد مسیرهای غیر معمول برای ارضاء نیازهای خود میباشد و فقط به مسیرهای ارتباطی بسیار ساده و مستقیم، پاسخ می دهد. عدم انعطاف پذیری رفتاری، عدم تحمل تغییر با رفتارهای تکراری و کلیشه ای اغلب برای یک بینده آشکار است و با کارکرد در کلیه زمینه ها تداخل دارد. نسبت به تغییر تمرکز یا فعالیت به شدت رنجیده می شود یا مقاومت شدید دارد.